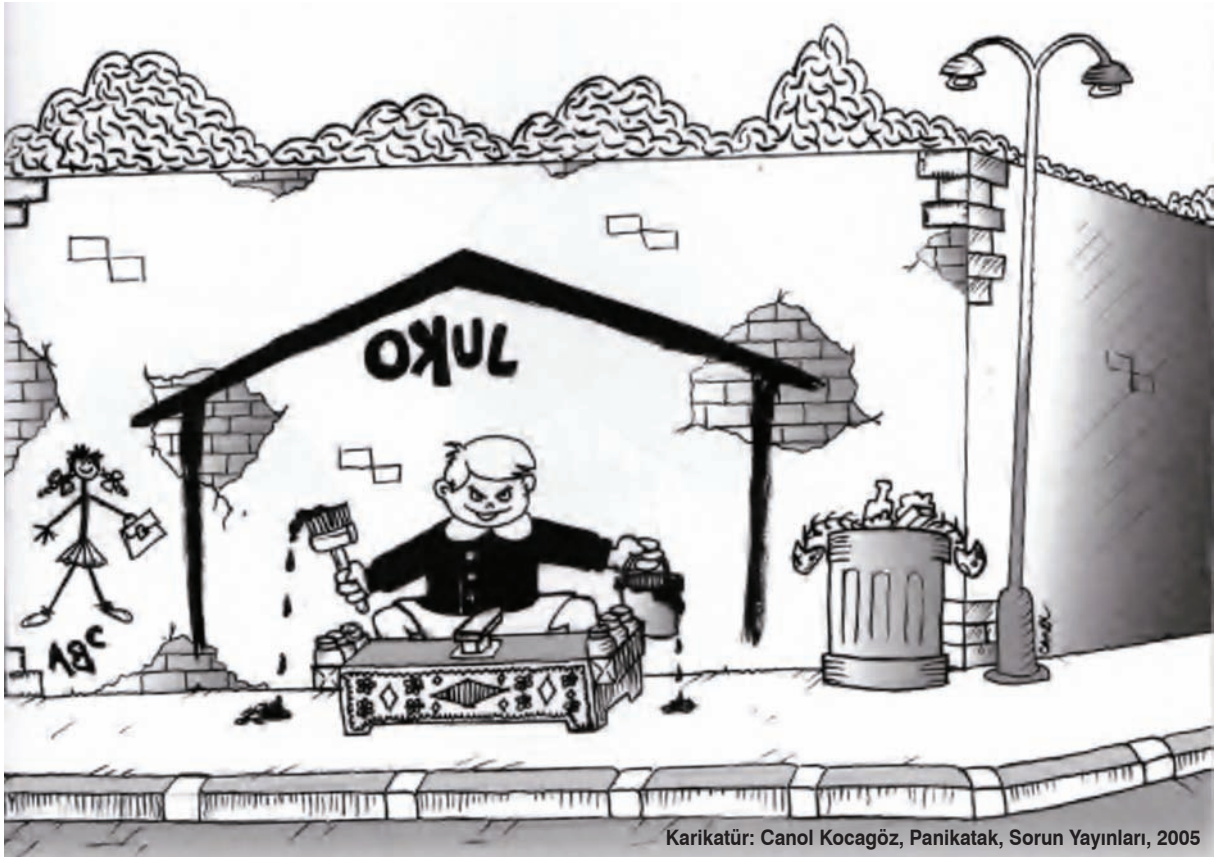

YÜKSEKÖĞRETİMDE NEREDEYİZ, NEREYE GİDİYORUZ?

Prof. Dr. A. Hamit Serbest

2 547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yürürlüğe girdiği günden başlayarak tartışmalara konu olmuş ve yıllar içinde birçok değişikliğe uğramıştır. Ne yazık ki, bu değişiklikler çoğunlukla belirli çevrelerden gelen baskıları durdurmak, talepleri karşılamak için yapılmıştır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı verilerine göre bugüne kadar 2547 sayılı Kanun'a ek ve değişiklik getirmek üzere 67 yeni yasal düzenleme yapılmış. Ayrıca 2547

sayılı Kanun'da ek ve değişiklik yapan mevzuat ile 14 adet kanun hükmü yürürlükten kaldırılmış. Ancak üniversitelerin sorunları bitmediği gibi eğitim-öğretim ve araştırma koşullarında herhangi bir iyileşme olmamıştır. Üniversitelerde demokrasi, emeğe saygı, birey olma özgürlüğü, liyakat, hesap verme, örgütlenme gibi kavramlar artık yok. Daha önemlisi öğretim elemanlarında araştırma heyecanı yok, çalışma azmi yok; çünkü teşvik yok, çünkü güven yok.

Karikatür: Canol Kocagöz, Panikatak, Sorun Yayınları, 2005

12 Eylül 1980 Darbesi'nin sonuçlarından birisi olan bu yasanın ana amacı askeri bir yaklaşımla üniversiteleri disipline etmek, hiyerarşik bir düzen içinde yönetilebilir hale getirmektir. Başarısız olmadıkları da açık; aradan geçen yaklaşık 30 yıllık sürede neredeyse tüm sesler kesildi. Tek tük çıkan birkaç cılız sestten başka konuşabilen öğretim üyesi kalmadı. DPT 8. Kalkınma Planı Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda; 2547 sayılı Yasa'nın uygulamalarının doğurduğu durum şöyle ifade edilmiştir:

"Yükseköğretimde, özellikle üniversitelerde, Yükseköğretim Kurulu Başkanı ve rektörler, gereğinden fazla ve ağırlıkta yetkiye sahiptirler. Evrensel üniversiter anlayışla bu yönetim anlayışı taban tabana zıttır. Şimdiki durumda öğretim üyelerinin üniversitelerinde en ufak yetkileri yoktur. Çok düşük katılımlı organların hepsi danışma ve görüş bildirme görevini yapmaktadır. Üniversitelerde bütün yetkiler rektörde toplanmıştır. Akademik yükseltmelerde bile karar verici odur. Üniversitelerde tam bir monarşik yönetim egemendir. Rektör otoritesi dağıtılacağına, tersine artmakta ve keskinleşmektedir. Bu durum, öğretim üyeleri, yardımcıları ve öğrencilerin onur ve kişiliklerini olumsuz yönde etkilemektedir."

Öğrencilere gelince, onlar da üniversite adını verdiğimiz seri üretim tezgahlarından geçtiler. YÖK'ün başarı ölçütü her zaman üniversitelerin öğrenci kontenjanlarındaki artıştan ibaret oldu. Üniversitede okuma hakkı kazanan öğrenciler ise kendilerini öyle bir ortamda buluyorlar ki; değil sesini çıkarmak, haklarını bile arayamıyorlar. Öğrenci temsilcileri, öğrenci konseyi ya akıllı-uslu öğrenciler arasından seçiliyor veya belirli siyasi görüşlerin uzantısı oluyor. Sonuçta mutsuz, geleceğe güvenmeyen bir gençlik çıkıyor; belki de bu nedenle gençlerimiz ülkede, dünyada yaşanan olayların magazin yönü olmayanlarıyla ilgilenmiyor bile... Üniversiteye giremeyenler ise bambaşka bir sorunlar yumağı içinde boğulup kalıyor.

Nüfusumuzun genç yapısı ülkemiz açısından bir üstünlük gibi görülebilir, ancak bu yaş grubundaki insanların iyi eğitilmesi ve ekonomik açıdan da güçlü hale getirilmesi gerektiği açıktır. Biliyoruz ki; genç nüfus oranının yüksekliği, temel eğitimde ve sonraki eğitim kademelerinde yığılmaya neden oluyor. Gençlerimize farklı eğitim seçenekleri sunulamaması, mesleki eğitimin çeşitlendirilememesi nedeniyle liseyi bitiren her genç üniversite kapısında beklemektedir. Söz konusu sorunun çözümü her gencimizi üniversite mezunu yapmak değildir. Bu yazıda, ülkemiz yükseköğretim sistemi için son on yılda yapılan planlamalar ile yaşanan gelişmeler resmi kaynaklara dayanılarak özetlenecek ve irdelenecektir.

Niye Yeni Bir Model?

Üniversitede çalışan, okuyan veya herhangi bir nedenle üniversitelerimizle bağı olan herkes başlıktaki soruya "Ne demek niye?" diye hayretle karışık bir soruyla karşılık verecektir. Çünkü her kesimin kendine göre bir sistem anlayışı ve beklentisi vardır.

Örneğin, ülkemiz üniversiter yapısı içinde üst düzey görevler üstlenmiş bazı kişilerin yayınladıkları raporlarda üniversite şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Üniversite yönetimi 'demokratik üniversite', 'kurullarla yönetim' gibi sloganlaşmış kavramların ifade ettiği kadar çok daha karmaşık bir meseledir. Bir tarafta etkin yönetim ihtiyacı, diğer tarafta ise meslektaşlar topluluğu olgusunu bağdaştırmayı gerektiren bir süreçtir. Yönetimde etkin ve girişimci bir kültürün yaratılması için rektör-dekan-bölüm başkanı ilişkileri çok önemlidir. Rektörün bir takım kültürü yaratabilmesi gerekir; bu nedenle takıma dayalı liderlik kültürü son derece önemlidir ve rektör, rektör yardımcısı, dekan ve bölüm başkanlarının göreve getirilmesinde bu olgunun dik-kate alınması gerekir."

Diğer taraftan, Aralık 2007'de YÖK Başkanlığı'na atanan Prof. Dr. Ziya Özcan'ın oluşturduğu yeni Yükseköğretim Kurulu'nun üniversite kavramına nasıl baktığı henüz bilinmemektedir. Prof. Özcan'ın yazılı ve görsel basına verdiği röportajlar, yaptığı konuşmalardan başka bir resmi bilgi yok iken, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı aniden 10 Mart 2011 tarihinde "Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Açıklama" yayınlamıştır. Açıklamada YÖK kurulduğundan bu yana üniversite sayısının yaklaşık 6 kat arttığı ve bu sayısal artışın Yükseköğretim Kurulu'na yeni sorumluluklar getirdiği bildirilmiş ve "Kurulu sistemin pek çok alanında yurtiçi ve yurtdışındaki gelişmelere cevap verecek kuramsal ve kurumsal değişikliğin zamanında gerçekleşmemesi ülkemiz için 'geciken reform maliyeti'ni artırmakta" olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca; "Yükseköğretim alanında bugün geline nokta, sorunlar ve sorunlu alanlar için lokal çözüm arayışlarına yönelme yerine yükseköğretim sistemimizin yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bundan dolayı Yükseköğretim Kurulu olarak bugün, sürecin başında, Kurulumuzun koordinasyonunda gerçekleştirilecek yeniden yapılandırma çalışmalarının aşağıdaki amaç ve ilkeler çerçevesinde yürütüleceğini kamuoyuna açıklamaktayız" denilmiştir. (i) Çeşitlilik, (ii) Kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik, (iii) Performans değerlendirme ve rekabet, (iv) Mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı, (v) Kalite güvencesi ilkeleri çerçevesinde, kendi kendine öğrenen, gelişen ve kendini sürekli yenileyen bir yükseköğretim yapısının hedeflendiği açıklanmıştır.

Ana başlıklar itibarıyla hemen her kesim tarafından kabul görecektir bu çerçeve için verilen ayrıntılar ise yükseköğre-

tim sisteminin tamamen bir ticari sektöre dönüştürüleceği izlenimini vermektedir:

“Kitle eğitiminin giderek çeşitlendiği öğrenci profiline muhatap olmak ve bunun yarattığı öğrenci taleplerini karşılamak, piyasa ihtiyacına cevap vermek ve istihdam gibi nedenler tüm dünyada yükseköğretimde çeşitliliği öne çıkarmaktadır. Karar alma mekanizmaları ve yönetim sistemi, eğitim şekli gibi konularda farklılaşmaya imkan tanıyan, ayrıca devlet, vakıf, özel veya uluslararası üniversite modelleri hayata geçirilebilir. Kurumsal özerklik, çeşitlilik ilkesi çerçevesinde yükseköğretim kurumlarının kendi politika ve önceliklerini belirleyerek, mali konular da dahil olmak üzere kendi tercihleri doğrultusunda gelişmeleridir.”

Değişik çevrelerce sık sık dile getirilen “özel üniversite” veya “kar amacı güden üniversite” kavramı böylece YÖK tarafından da resmen dillendirilmiş olmaktadır. Ayrıca, Yükseköğretim Kurulu 27-29 Mayıs 2011 tarihlerinde “Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar” Kongresi düzenlenmiş olacaktır. Kongrede Türkiye ve dünyada yükseköğretim ile ilgili yöneliş ve öngörülerin tartışılacağı bilimsel bir forum oluşturulması, yükseköğretim ile ilgili temel sorunlarımıza yönelik inovatif ve stratejik yaklaşımların ortaya konulmasının amaçlandığı ifade edilmiştir.

Aralık 2007’den bu yana YÖK Başkanlığı yükseköğretim sistemimiz ile ilgili hiçbir rapor yayınlamadığı gibi eski raporları ve istatistikleri dahi web sayfasından kaldırmıştır. Dolayısıyla yukarıda verilen açıklama dışında, YÖK Baş-

kanlığı’nın mevcut durum hakkındaki değerlendirmeleri ile geleceğe yönelik planlarına ilişkin bir bilgi yoktur. Aralık 2007 öncesinde, YÖK Başkanlığı her yıl Kasım ayında bir önceki yıla ilişkin değerlendirmeleri ve bu kapsamda yapılacak çalışmaları içeren “Yükseköğretim Kurulu Faaliyet Raporu” yayınlamıştır. Son olarak 2006 yılında yayınlanmış olan bu rapor, 2007 yılında ise sistemin genel bir değerlendirmesini yapan bir çalışma olarak yayınlanmıştır. 2007 yılında yayınlanan belge, sistemin değişik yönlerine ilişkin farklı seçenekler ele alınarak hazırlanmış ve yükseköğretim sistemimizin geleceğine ışık tutmayı amaçlayan bir çalışmadır. 2000 yılından bu yana baktığımızda “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi” dışında ülkemiz yükseköğretimi için yapılan plan çalışmalarının aşağıdaki belgelerden:

- DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2000)
- TÜBİTAK Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Projesi (2003-2023), Eğitim ve İnsan Kaynakları Sonuç Raporu ve Strateji Belgesi (2005)
- DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Yüksek Öğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2005)

ibaret olduğu görülür. Bunlara ek olarak, Aralık 2010’da yayınlanan “TÜBİTAK Bilim ve Teknoloji İnsan Kaynağı Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2016)” belgesi doğrudan yükseköğretimi inceleyen bir çalışma olmamakla birlikte üniversiter sistemimize yönelik birçok olumlu öneri içermektedir.

Yükseköğretim Sistemindeki Değişiklikler

YÖK Başkanlığı verilerine göre 104 devlet üniversitesi, 62 vakıf üniversitesi ve 7 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere yükseköğretim kurumu sayısı 173'e ulaşmıştır. Tablo-1'den görüldüğü gibi 2002 yılından 2010 yılına gelindiğinde yükseköğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı 455 bin 485'ten 848 bin 894'e, mezun sayısı 248 bin 310'dan 488 bin 803'e ve toplam öğrenci sayısı da 1 milyon 677 bin 936'dan 3 milyon 529 bin 334'e yükselmiştir. Normal öğretim ve ikinci öğretim olmak üzere örgün lisans öğretiminde 2002 yılında 201 bin 169 olan yeni kayıt sayısı 2010 yılında 382 bin 579 ve 142 bin 856 olan mezun sayısı ise 235 bin 995 olmuştur. Toplam öğrenci sayısının da 847 bin 513'ten 2010 yılında 1 milyon 352 bin 109'a ulaştığı görülmektedir. Yükseköğretimdeki toplam öğrenci sayısı artış oranları yeni kayıt için yüzde 86.3 ve toplam için de yüzde 110.3'tür.

Örgün öğretim lisans programlarındaki yeni kayıt sayısı yüzde 90.2 oranında ve toplam öğrenci sayısı ile mezun sayısı artışları da sırasıyla yüzde 59.5 ve yüzde 65.2 olmuştur. Yeni kayıt sayısındaki artış ile toplam öğrenci sayısı artış oranı arasındaki fark bu kontenjan artışlarının son iki yılda gerçekleştiğini göstermektedir.

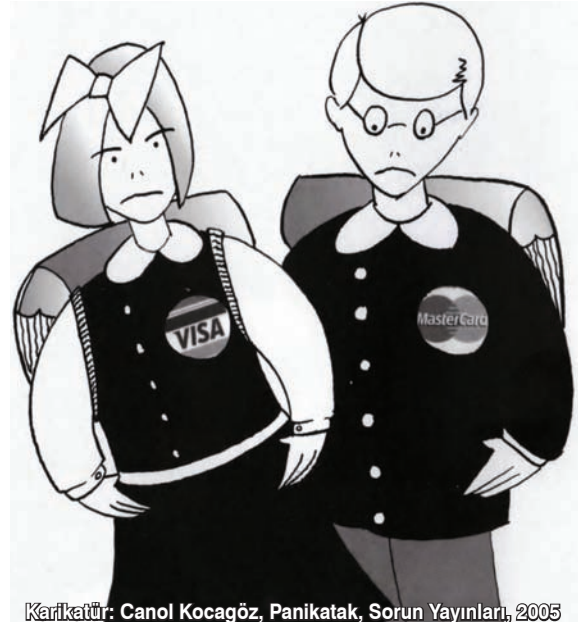
TABLO-1. 2002-2003 ve 2009-2010 Öğretim Yılları Lisans ve Ön Lisans Öğrenci Sayıları

		YENİ KAYIT	TOPLAM	MEZUN
TÜRKİYE TOPLAMI	2002	455.485	1.677.936	248.310
	2010	848.894	3.529.334	488.803
ÜNİVERSİTELER	2002	452.101	1.664.364	245.433
	2010	835.087	3.493.819	475.999
ÖNLİSANS	2002	123.070	328.903	71.266
	2010	252.197	816.320	127.206
LİSANS	2002	227.203	1.007.087	119.223
	2010	341.226	2.033.492	220.260
LİSANS(AÖ HARIÇ)	2002	135.171	623.465	100.774
	2010	223.566	905.548	147.357
AÇIKÖĞRETİM	2002	92.032	383.622	18.449
	2010	117.660	1.127.944	72.903
İKİNCİ ÖĞRETİM	2002	65.998	224.048	42.082
	2010	159.013	446.561	88.638
İ.Ö. LİSANS	2002	35.032	151.674	26.330
	2010	80.547	239.653	39.816

Tablo-2 aynı zaman dilimi içinde üniversitemizde görev yapan öğretim elemanı sayılarındaki değişimi veriyor. Gerek toplam öğretim elemanı gerekse öğretim üyesi sayılarındaki artışlar öğrenci sayılarındaki artışa erişememektedir. Bu değişim eğiliminin devamı halinde zaten yüksek olan öğretim üyesi başına öğrenci sayısı oranının daha da yükseleceği; eğitimin niteliği üzerindeki olumsuz etkinin artacağı açıktır. Diğer taraftan 2002'de araştırma görevlilerinin sayısının öğretim üyesi sayısına oranı yüzde 97.9 iken 2010 yılında bu oran yüzde 84.8'e düşmüştür. Yani 2002 ve öncesinde her öğretim üyesine ortalama bir araştırma görevlisi düşerken bu oran 8 yıl içinde azalmıştır.

İş dünyasının giderek daha nitelikli eleman arayışı üniversitelerdeki yüksek lisans programlarına ilgiyi artırmıştır. Ayrıca yeni kurulan üniversiteler adına ilan edilen araştırma görevlisi kadrolarına atananların da 2547 sayılı Kanun'un 35. Maddesi uyarınca yüksek lisans ve doktora yapmak üzere görevlendirilmeleri de bu artışta önemli bir rol oynamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından desteklenen Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) de bu artışta desteklemektedir.

Bu bilgilere ek olarak, üniversitemizin başarı ölçütlerinin başında gelen uluslararası endekslerce taranan dergilerdeki Türkiye adresli makale sayılarındaki değişime de bakmak gerekmektedir.

Karikatür: Canol Kocagöz, Panikatak, Sorun Yayınları, 2005

TABLO-2. 2002 ve 2010 Yılları Öğretim Elemanları Sayıları

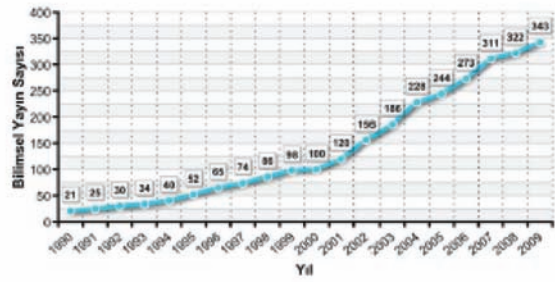
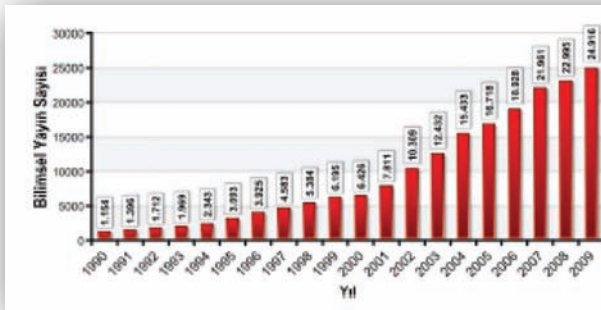
	Top	Prof	Doç	Y.Doç	Öğr.Üy.	Öğr.Gör	Ar.Gör.	Diğer
2002	71.290	9.529	5.576	11.420	26.525	10.976	25.933	7.856
2010	105.427	14.571	7.827	19.783	42.181	16.438	35.777	11.031
%	47,9	52,9	40,3	73,2	59,02	66,7	72,5	

TABLO-3. 2002-2003 ve 2009-2010 Öğretim Yılları Lisansüstü Öğrenci Sayıları

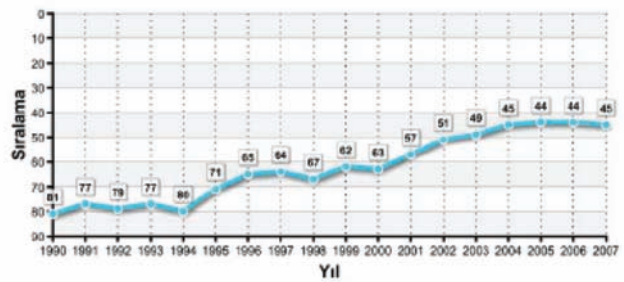
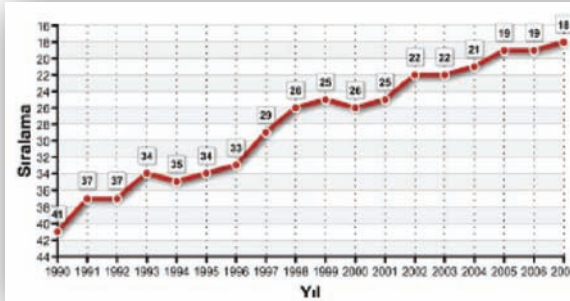
		YENİ KAYIT	TOPLAM	MEZUN
LİSANSÜSTÜ	2002	33.406	95.980	11.529
	2010	78.768	183.870	37.806
YÜKSEK LİSANS	2002	28.642	73.466	9.554
	2010	68.032	139.463	33.571
DOKTORA	2002	4.764	22.514	1.975
	2010	10.736	44.407	4.235
TIPTA İHTİSAS	2002	2.424	8.346	1.333
	2010	3.883	13.576	2.089

Grafik-1 sırasıyla, Türkiye adresli bilimsel yayın sayısı ile “Milyon Kişi Başına Düşen” bilimsel yayın sayısının 1990 ile 2009 yılları arasındaki değişimini göstermektedir. Grafik-2’de ise “Bilimsel Yayın Sayısı Bakımından Dünya Sıralamasındaki Yeri” ile “Milyon Kişi Başına Düşen Bilimsel Yayın Sayısı Bakımından Dünya Sıralamasındaki Yeri” verilmektedir. Bu bilgiler TÜBİTAK web sayfasında “İstatistikler” başlığı altında “Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik İstatistikleri”nden alınmıştır.

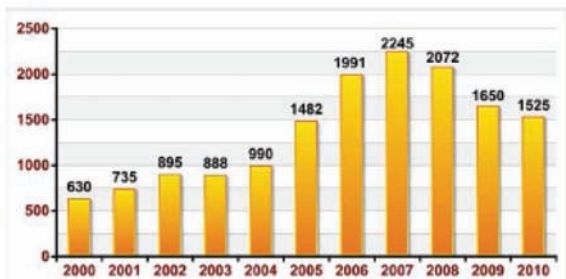
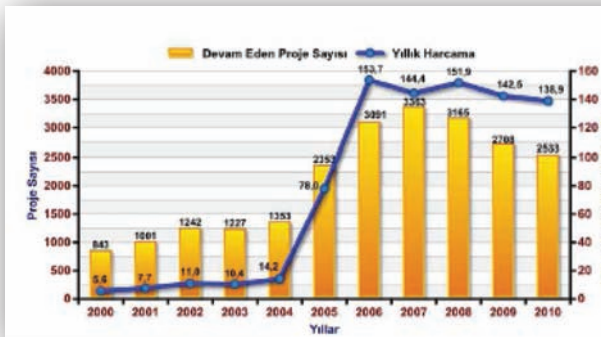
Ancak hem toplam yayın sayısı hem de milyon kişi başına yayın sayısı 2009 yılı dahil verilmiş iken sıralamanın 2007 sonrasında verilmemesi ilginç bulunmuştur.

Grafik-1. Türkiye Bilimsel Yayın Sayısı İstatistikleri

Grafik-2. Bilimsel Yayın Bakımından Dünya Sıralamasında Türkiye'nin Yeri

Grafik-3. TÜBİTAK-Proje Destekleri

Grafik-4. Araştırma Projeleri

TÜBİTAK Araştırma Destek Programları Başkanlığı (AR-DEB) tarafından sağlanan akademik desteklere yapılan başvurular ve desteklenen proje sayıları ile projeler kapsamında yapılan harcama tutarları da üniversitemizdeki bilimsel etkinliklerin bir göstergesi olarak alınmalıdır.

2000-2010 yılları arasında yürürlükte olan "Araştırma, Hızlı Destek, Ulusal Genç Araştırmacı Kariyer Geliştirme, Evrensel Araştırmacı Programı (EVRENA), Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Ağları ve Platformları Kurma Girişimi Projeleri (İŞ-BAP), Uluslararası Bilimsel Araştırma Projelerine Katılma Programı (UBAP), Uluslararası Projeleri Destekleme Programları, Sektör, Sanayi Tezleri (SAN-TEZ) ve Bor projeleri" sayısı ve yıllık harcama miktarı değişimi Grafik-3'te verilmiştir. Grafik-4 ise sadece araştırma projelerinin aynı dönem içindeki değişimini kapsamaktadır.

Gerek uluslararası yayın sayısı ve ona ilişkin olarak Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yerinin değişimi gerekse üniversitemizin akademik proje başvuru sayılarındaki azalma, 2004-2005 yıllarında AB uyum süreci başlangıcında yaşanan ivmenin giderek eridiğini ve üniversitemizdeki bilimsel etkinliklerin hızla azaldığını göstermektedir.

Ülkemiz yükseköğretim sistemi için belirlenecek yeni yapılanma üniversitemizin bu durumları göz önüne alınarak seçilmelidir. Başta YÖK ile siyasi irade olmak üzere bugün geldiğimiz noktada yetkililerin payları, mevcut sistemi yönetmedeki başarısızlıkları göz ardı edilemez.

Burada sorduğumuz "niye yeni bir model" sorusunun cevabı, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler sınıfından gelişmiş ülkeler sınıfına geçebilmek için yapması gerekenlerde yatmaktadır. Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüz dünyasında ülkeler arası ekonomik yarış geliştirdikleri teknoloji üzerinden yaşanmaktadır. Türkiye'nin de teknolojik gelişme sağlamak ve arzuladığı sosyo-ekonomik hedeflere ulaşabilmek için bir "seferberlik" anlayışıyla Ar-Ge çalışmaları yürütme zorunluluğu vardır. Ülkemiz Ar-Ge sisteminin en önemli bileşeni üniversitelerdir ve üniversitemizde, ileri ülkelere göre küçük, ancak asla küçümsenmemesi gereken bir bilimsel araştırma potansiyeli vardır. Bu potansiyelin ulusal çıkarlarımız açısından ülkemizin ihtiyaçlarına yönlendirilmesi gereklidir.

TÜBİTAK Bilim ve Teknoloji İnsan Kaynağı Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2016) belgesi bu açıdan önemli noktalara işaret etmektedir. "Bilim ve Teknoloji İnsan Kaynağı Sayısının Artırılması ve Sektörel Dağılımın İyileştirilmesi" başlığı altında (i) Gençlerin Ar-Ge alanlarına yönlendirilmesi, (ii) Kariyer imkânlarının geliştirilmesi ve gelirlerin iyileştirilmesi, (iii) Özel sektörün Ar-Ge ihtiyaçları doğrultusunda insan kaynakları yetişmesine yönelik programlar tasarlanması, (iv) Teknisyen ve dengi personelin istihdamının artırılması hedefleri sıralanmıştır. "Araştırma kültürünün, araştırmacıların yetenek ve deneyimlerinin geliştirilmesi" başlığı

altında (i) Araştırmacıların yeteneklerinin geliştirilmesini sağlayan mekanizmalar tasarlanması, (ii) Lisans ve lisansüstü programlarda araştırma yöntemleri ve Ar-Ge proje metodolojisine ilişkin ders veya eğitimlerin müfredatta yer alması, yaygınlaştırılması ve bu alanda çalıştay, yaz okulu vb. çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi, (iii) Doktora sonrası araştırma (post-doc) uygulamasının hayata geçirilmesi, (iv) Doktora sonrası araştırmacı statüsünün oluşturulması, (v) Üniversitelerde bursiyerlerin ve projelerde bursiyer olarak yer alan doktora sonrası (postdoc) araştırmacıların sosyal güvenlik haklarının da destek kapsamına alınması yer almaktadır. "Bilim ve Teknoloji İnsan Kaynakları personelinin çalışma ortamlarının iyileştirilmesi" başlığı ile (i) Üniversitelerdeki çalışma ortamının iyileştirilmesi, (ii) Akademik yükseltme ölçütlerinin yeniden tasarımı (yayınların yanı sıra patentlerin, araştırma projelerinde proje yürütücüsü veya araştırmacı olarak görev almanın da değerlendirmeye alınması) hususlarına yer verilmiştir. Son olarak, "Ar-Ge Personeli İstihdam Kapasitesinin Geliştirilmesi" başlığı altında da (i) Üniversitelerde nitelikli Ar-Ge personel istihdamı, (ii) Belirli kriterleri sağlayan üniversitelerin kapasitelerini koruma ve artırabilmeleri için ihtiyaç duydukları nitelikli Ar-Ge personel istihdamında, üniversitelere esnekliğin tanınması, (iii) Üniversitelerde proje bazlı esnek istihdamın sağlanması vurgulanmıştır. TÜBİTAK tarafından vurgulanan bu hususların tamamı yükseköğretim sistemini ilgilendirmekte, ama sistemin yeniden yapılandırılması gündeme taşınırken bu hususlar ne yazık ki hatırlanmamaktadır. Ayrıca bu sorunların çözümü için üniversiteleri bambaşka bir yapıya büründürmeye veya bir ticarethaneye çevirmeye de hiç gerek yoktur. YÖK Başkanlığı isteseydi, bu ve bunun gibi hususları hemen yürürlüğe koyabilirdi.

Nasıl Bir Yükseköğretim Modeli?

Yükseköğretim sisteminin çıktıkları olan nitelikli insan gücü, ülke ekonomisinin tüm süreçlerinde yer aldığı gibi yükseköğretim sisteminin girdisini oluşturan öğrencilere de eğiticilik yapmaktadır. Bu yönüyle yükseköğretim sistemi, tüm eğitim sisteminin etkinliğini belirleyebilecek bir özelliğe sahiptir. Yükseköğretim öncesindeki eğitim kademelerinde öğretmenlik yapacak kişiler yükseköğretim sisteminde eğitim almaktadır ve bu kişilerin eğitici olarak edinecekleri nitelikler, verecekleri eğitimin de niteliğini doğrudan etkileyecektir. Diğer taraftan ülkenin Ar-Ge sisteminin en önemli unsuru olan araştırmacı personeli de yükseköğretim sisteminin çıktısıdır ve ülkenin teknoloji geliştirme yeteneğinin belirleyicisi konumundadır. Bu nedenle üniversite modeli hakkında görüş belirlenirken, yükseköğretim sisteminin bu çok yönlü etkisi göz önüne alınarak yükseköğretimde okullaşma oranının yükseltilmesi, niteliğin iyileştirilmesi, yönetim vb. sorunları irdelenmelidir.

Yükseköğretime kadar olan eğitim kademeleri için ilk yapılması gerekenin zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılarak modüler programlı eğitime geçilmesi olduğu açıktır. Böylece, kendi kendine yönelim ve eğitimin öne çıkarılarak, kendi geleceğini belirleyebilen gençlik yetiştirilmesi için uygun ortam yaratılır. Geleceğin lisesi planlanırken gerçekleştirilen başarılı kazanımlar korunmalı, ama lise çeşitliliğinin getirdiği karmaşıya da bir son verilmelidir. Bu nedenle; çok amaçlı, çok programlı, çok yöntemli ders geçme ve kredi sistemli, bütünlük bir model içinde modüler programlı eğitim sistemi uygulanarak, öğrencilere değişik kurumlardan hatta sanayiden, gönüllü hizmetlerden de kredi alma imkanı sağlanması düşünülebilir. “Vizyon 2023 Eğitim ve İnsan Kaynakları Strateji Belgesi”nde önerilen model ile “üniversite giriş sınavı” yerine öğrencilerin bu şekilde alacakları kredilerin miktarı ve türü ile birlikte, belli ve sık aralıklarla merkezi sistemle yapılacak, düzey/başarı sınavlarının üniversiteye girişte ölçüt olarak kullanılması mümkün olabilecektir. Okulun yanı sıra sanayiden de krediler sağlayarak ve beceri kazanarak mezun olanların çoğu üniversite önünde yığılmak yerine, başarılı ve kendine güvenen ara elemanlar olarak hayata atılabileceği için eğitim-istihdam ilişkisine de olumlu katkılar sağlanabilir. Ayrıca mesleki danışmanlık ve rehberlik tabanlı olacak, kişileri ilgi ve becerileri doğrultusunda yönlendirmeyi hedefleyecek bu sistemde, dersaneler mevcut birikimleri sayesinde yeni lise modelinin parçası olabilecektir.

Dersanelerin öğrenci ve ailelerinde, üniversiteye girişin ana kapısı olarak görüldüğü ve eğitim sisteminin “olmazsa olmazı” haline geldiği açıktır. Böylesine geniş bir etki alanı oluşturan dersane sisteminin kaçınılmaz

olarak ekonomik etkileri de vardır. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Yüksek Öğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda “TED, Üniversiteye Giriş Sisteminin Ailelere ve Topluma Maliyeti Araştırması” kaynak gösterilerek, üniversite giriş sınavına hazırlık için yapılan yıllık harcama tutarı 2.9 milyar ABD Doları olarak verilmiştir. Aynı raporda 2001-2002 yılında dersane sayısı 2 bin 2 iken 2004-2005 yılında 2 bin 984’e yükseldiği ve öğrenci sayısının da aynı dönemde 379 bin 463’ten 784 bin 565’e ulaştığı belirtilmiştir. O nedenle, yükseköğretime giriş için dersanelerin mevcut işlevlerini kaldıracak ve onları eğitim sistemimizin alternatifi olarak görülmekten çıkaracak bir yöntem mutlaka izlenmelidir. Bu husus, hem üniversite giriş koşullarının hem de böylesine büyük bir ekonomik güce erişmiş, sektör haline gelmiş dersanelere farklı bir iş alanı bulunmasının incelenmesini gerektirir. Dokuzuncu Kalkınma Plan Dönemi’nin sonuna yaklaşıyor olmamıza ve Plan’da “Ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dersanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik teşvikler sağlanacaktır” denmesine rağmen henüz hiçbir şey yapılmamıştır.

Ayrıca yine Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda “Eğitim sisteminin etkinliğinin artırılması, eğitime ayrılan kaynakların daha verimli kullanılması, öğrenciler ve aileleri üzerindeki mali, sosyal ve psikolojik yüklerin hafifletilmesi amacıyla eğitim sistemi, sınav odaklı yapıdan kurtarılacaktır. Yükseköğretime giriş sistemi; öğrencileri programlar hakkında yeterli düzeyde bilgilendiren, ilgi ve yeteneklerini ortaöğretim boyunca çok yönlü bir süreçle değerlendiren, okul başarısına dayalı ve müfredat programlarıyla daha uyumlu bir yapıya kavuşturulacak” denmiştir. Sistemi sınav odaklı

yapıdan kurtarmak yerine sınav sayısı artırılmış ve son yaşanan olaylar ile de sınavlara ve sisteme olan güven tamamen kaybolmuştur.

VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda yükseköğretimin "Bürokratik ve merkezîyetçi yapıdan kurtarılacağı, sistemde rekabeti geliştirici düzenlemeler yapılacağı, üniversitelerin idari, mali ve bilimsel özerkliklerinin güçlendirileceği, Yükseköğretim Kurulu'nun üst düzeyde uzun dönemli planlama ve koordinasyon işlevini yürütecek bir yapıya kavuşturulacağı" ifade edilmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise "Yükseköğretim Kurulu'nun standart belirleme, koordinasyon ve planlamadan sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılacağı, yükseköğretim kurumlarının, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşmaları sağlanarak, sistemin rekabetçi bir yapıya kavuşmasının destekleneceği" yazılmıştır. Bu görüşleri sıradan herhangi bir kişi veya kurum dile getirmemiştir. Bunlar devletin en üst yönetim organlarından olan Başbakan'ın başkanlığında, Başbakan'ın belirleyeceği sayıda bakanlar ile Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarından oluşan Yüksek Planlama Kurulu'nun görüşleridir ve TBMM tarafından da onaylanarak Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bilindiği gibi 8. ve 9. Kalkınma Plan dönemlerinde aynı siyasi iktidar görev yapmaktadır. Dolayısıyla yükseköğretimde "yeniden yapılanma" kavramının birdenbire ortaya atıldığı bu süreçte yukarıda belirtilen düzenlemelerin bugüne kadar niye yapılmadığı merak konusudur. Benzer şekilde kalkınma planlarında olmakla birlikte aşağıdaki hususlarda da niçin bugüne kadar hiçbir şey yapılmadığı sorulmalıdır:

- *Rektörlerin seçimi ve atanmaları konusu demokratik, özgün, özgür ve özerk bir üniversite anlayışına uygun şekilde yeniden düzenlenmeli,*
- *Yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulması objektif kriterlere ve geniş tabanlı bir karar alma sürecine bağlanmalı,*
- *Üniversitelerde, akademik terfilerde, bilimsel liyakatin esas alınmasındaki aksaklıkların giderilerek, kadrosuzluk akademik terfi engelleyici bir faktör olmaktan çıkarılmalı,*
- *Yükseköğretim kurumlarının mali imkanlar kadar ihtiyaç duyduğu diğer bir kaynağın yetişmiş insan gücü olduğu, Ülkemizde kısa, orta ve uzun vadede hangi alanlarda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyulduğu/duyulacağı konusunda yeterli düzeyde araştırma ve planlama çalışmaları yapılmalı, nitelikli elemanları yetiştirecek öğretim kadroları oluşturulmalı ardından ilgili alanlarda insan gücü yetiştirilmeli,*
- *Yetişmiş insan gücünün hem kaynağı, hem de kullanım alanı durumundaki yükseköğretim kurumlarımız insan kaynakları bakımından zenginleştirilmeli ve güçlendirilmeli,*
- *Yükseköğretim alanında birtakım yasal düzenlemeler yapılırken, ülkenin genel hedefleri dikkate alınmalı,*
- *Sürekli değişim içinde olabilecek, bu türden stratejileri yürütebilecek esnek yapılar oluşturulmalı ve bu yapılar yasal bir düzenlemeye kavuşturulmalı.*

Üstelik bunların hiçbirisinin herhangi bir yasal düzenleme gerektirmediğini sadece "niyet" konusu olduğunu da özellikle belirtmek gerekir.

Sekizinci Kalkınma Planı'nda ve önceki planlarda var olan "Yükseköğrenimli İnsan Gücü Arz Projeksiyonu" Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yoktur. Sekizinci Plan'da 2000 yılındaki yükseköğrenimli insan gücü arzının 1 milyon 577 bin 400 olduğu ve 2005 yılında 1 milyon 942 bin 100 olacağı tahmin edildiği belirtilmiştir. Yani 5 yılda 364 bin 700 artış öngörülmüştür, ama yükseköğretim sistemimizin bir yılda verdiği mezun neredeyse bu mertebeyi geçmiş durumdadır.

Dolayısıyla yükseköğretimin şimdiki tek tip yapısından kurtularak gerekli mekanizmalarla birlikte rekabete açık hale getirilmesi; ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim programlarının, ülke ihtiyaçları ve egemen olunması istenilen teknolojiler göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi gereklidir. Bu arada Türkiye gibi büyük bir genç nüfusa sahip olan ülkede, okullaşma oranının artırılması tabii ki önemli bir hedeftir; ancak burada eğitimin niteliğinin önemi ikinci plana atılmamalıdır. Ayrıca okullaşma oranlarının artışında ve yükseköğretim sistemine ilişkin politikaların belirlenmesinde Ülkemiz ihtiyaçlarının göz önüne alınması zorunludur.

Ülkemiz çalışan nüfusunun eğitim düzeyi gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ülkemizde 6 yaş ve üzeri nüfusunun bitirilen eğitim düzeyine göre durumunu belirlemiştir:

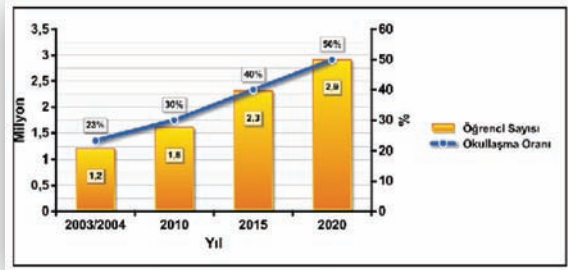
TABLO-4. Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyi

BİTİRİLEN EĞİTİM DÜZEYİ	TOPLAM
Okuma Yazma Bilmeyen Veya Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	18.189.471
İlkokul (Sadece İlkokul 18 Milyon) Veya İlköğretim Mezunu	29.956.436
Ortaokul Veya Ortaöğretim Mezunu	13.175.148
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu	4.320.813
Yüksek Lisans Mezunu	279.268
Doktora Mezunu	95.500
Bilinmeyen	3.032.457
6 YAŞ VE ÜZERİ NÜFUS TOPLAMI	65.049.093

Tablo-4, ülkemizin tek sorununun okullaşma oranını yükseltmekten ibaret olmadığını en açık kanıtıdır. Bu gerçeği göz ardı edip sadece yükseköğretimdeki okullaşma oranının yükseltilmesine odaklanmanın ülke gerçekleri ile bağdaşacak bir yanı yoktur. O nedenle, her yaştaki ve düzeydeki insan gücümüzün eğitim düzeyindeki artışları hızlandırarak devam ettirme zorunluluğumuz bulunmaktadır.

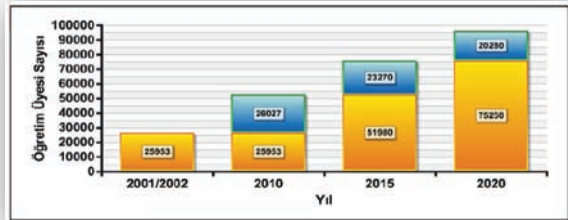
Yükseköğretimde Okullaşma Oranının Yükseltilmesi

Vizyon 2023 Eğitim ve İnsan Kaynakları Raporu'nda 2023 yılında yükseköğretimdeki okullaşma oranının yüzde 50'lerin üzerine çıkarılması amacı benimsenmiş ve buna uygun bir strateji belirlenmiştir. 2001/2002 eğitim-öğretim yılında örgün ve açık öğretim kurumları dahil olmak üzere toplam 1 milyon 568 bin 384 öğrenci vardır. Bu öğrencilerin yüzde 49.4'ü 4 yıllık örgün öğretim kurumlarında, yüzde 16.8'i 2 yıllık örgün öğretim kurumlarında, yüzde 33.3'ü açık öğretim kurumlarında öğrenim görmektedir. Yine aynı dönemdeki verilere göre, 25 bin 953'ü öğretim üyesi olmak üzere toplam 70 bin 12 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Sadece örgün lisans programlarında öğretim üyesi veya öğretim elemanı görevli olduğu varsayılarak, öğretim üyesi başına öğrenci sayısı yaklaşık 30 olarak bulunmuştur.

Grafik-5.

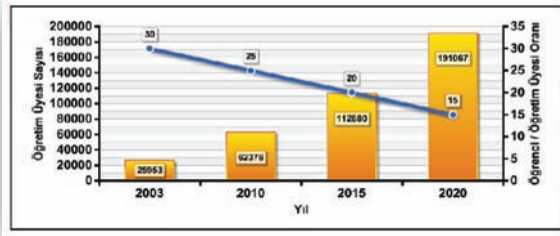
Eylem planında yükseköğretimde okullaşma oranının artırılması konusunda 2003-2004 yılında yüzde 23,3 olan okullaşma oranının (açık öğretim hariç) 2010 yılında yüzde 30'a, 2015 yılında yüzde 40'a ve 2020 yılında da yüzde 50'ye çıkarılması öngörüsü bulunmaktadır. Grafik 5'te gösterildiği gibi, üniversite çağı nüfusu 18-21 yaş arası kabul edilerek, öngörülen okullaşma oranlarına göre örgün eğitimdeki öğrenci sayısı 2010 yılında 1 milyon 559 bin 400, 2015 yılında 2 milyon 257 bin 600 ve 2020 yılında da 2 milyon 866 bin olarak hesaplanmıştır.

Grafik-6.

Öğrenci/öğretim üyesi oranını 30 olarak korumak üzere arzulan okullaşma hedefine erişebilmek için öğretim üyesi sayısını 2010 yılında 51 bin 980'e, 2015 yılında 75 bin 250'ye ve 2020 yılında da 95 bin 530'a çıkartmanın gerekli olduğu belirtilmiştir. Grafik 6'da da görüldüğü gibi beşer yıllık dönemlerde 20 bin ile 25 bin arasında yeni öğretim üyesi kazanılması öngörülmüştür.

Eğitimin niteliği açısından en önemli belirleyici unsur öğrenci/öğretim üyesi oranıdır. Grafik 7'de okullaşma için yapılan projeksiyonda öğrenci/öğretim üyesi oranı 30 alınarak yapılmıştır; bu oranın gelişmiş ülkelerdeki 15-16 seviyelerine çekilmesi gerekmektedir.

Grafik-7.

Bu durumda 2010 yılında 62 bin 378, 2015'te 112 bin 840 ve 2020'de 191 bin 67 öğretim üyesi gerekir. Tablo-2'de verildiği gibi 2002'den 2010'a kadar sağlayabildiğimiz öğretim üyesi artışı 15 bin 656'dan ibaret olduğuna göre yukarıda öngörülen hedefleri yakalamamız mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla ya okullaşma oranını yüzde 50'lere çıkarmaktan vazgeçilecek ya da eğitimin niteliği gözden çıkarılacaktır.

Sonuç Yerine

Toplumun eğitime olan ilgi ve katılımı, eğitimin toplumda bir statü göstergesi olması ile paralel süregelmiş ve gittikçe artarak devam etmiştir. Bu tutumun diğer toplumlarda görülebilen benzer tutumlardan farkının insanımızın içine sokulduğu çaresizlik duygusu olduğu da unutulmamalıdır.

Tablo-5'te 2006 ile 2010 yılları arasındaki eğitim durumu göre işsizlik miktarlarının değişimi gösterilmiştir. Genel liseye kadar olan kademelerde işsizlik miktarları giderek azalırken, yüksekokul veya fakülte düzeyinde yıllar içinde artmaktadır. Bu tabloyu iş dünyasının giderek daha çok niteliksiz eleman ile çalışmayı tercih ettiğinin göstergesi olarak düşünmek istemeyiz.

Bir yandan eğitilmiş insanımızın karşı karşıya kaldığı işsizlik olgusu diğer yandan lise veya dengi mezunu olmanın hiçbir anlam ifade etmediği ülkemizde genç insanımızın nasıl bir kıskacın içine sokulduğu ve gençlik yıllarını ne kadar olumsuz bir psikoloji içinde geçirdiği açıktır. Şimdi bu gerçekler görmezden gelinerek üniversite kapısında bekleyen 2 milyona yakın gençlerimizi hazır "müşteri" olarak görmek ve yükseköğretimi "pazar" haline dönüştürmekten söz edilmektedir.

İlginçtir ki; gerek Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gerekse Dünya Bankası raporlarında yüksek öğretime farklı finansman kaynaklarının yaratılması yönündeki baskıların, çoğu ülkede eğitime yapılan özel yatırımların kamu yatırımlarından daha hızlı büyümesine neden olduğu görüşü dile getirilmektedir. Örneğin; OECD Genel Sekreteri özellikle yüksek öğretimin kamu tarafından finanse edildiği, ama büyüme maliyetlerinin karşılanması için kaynakların yetersiz olduğu ülkelerde, ivedilikle finansman reformu gerektiğini ifade etmiştir.

Yükseköğretim sistemimizde gereken çeşitliliğin sağlanabilmesi için geçmişteki alışkanlıklarımızdan ve kalıplarımızdan sıyrılıp yeni arayışlara girmemiz gerektiği; örneğin, (i) kâr amacı güden kuruluşlar gibi modelleri, (ii) devlet üniversitelerine özel statü tanınması, (iii) devlet üniversitelerinin yönetiminin vakıflara devredilmesi gibi seçenekleri akılcı bir yaklaşımla düşünmemiz ve incelememiz önerilmektedir. Böylece devletin yükseköğretimdeki rolünde önemli bir paradigma değişikliği yapılmış olacak ve yükseköğretimde fiilen yer alan devletin yerini, denetleyen, yönlendiren, performansına göre değerlendiren bir devlet anlayışı alacaktır. Tabii özel sektörün yükseköğretime, kâr amaçlı olanlar da dâhil ilgi göstermesi için müşteriye de garantilemek gerekir.

TABLO-5. Eğitim durumuna ve yıllara göre işsizler - 15-24 yaş grubu (Bin)-TÜİK

	Okuma-Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen, Bir Okul Bitirmeyen	İlk Okul	Ortaokul Veya Dengi Meslek Okul	Genel Lise	Lise Dengi Meslek Okul	YO/ Fak.e	İlk Öğr.	Top.
2010	14	74	18	6	182	127	164	377	961
2009	17	85	56	28	228	169	157	385	1.126
2008	8	68	73	35	189	139	138	248	897
2007	12	53	98	66	183	156	122	181	871
2006	10	41	131	104	184	140	107	116	832

Tablo-6. Gelir Dağılımı

	İlk %20			
	2006	2007	2008	2009
Yüzde	5.8	6.4	6.4	6.2
Ortalama (YTL)	4345	6003	6174	6577

	İkinci %20			
	2006	2007	2008	2009
Yüzde	10.5	10.9	10.9	10.7
Ortalama (YTL)	7908	10294	10498	11406

	Üçüncü %20			
	2006	2007	2008	2009
Yüzde	15.2	15.4	15.4	15.3
Ortalama (YTL)	11453	14535	14884	16252

	Dördüncü %20			
	2006	2007	2008	2009
Yüzde	22.1	21.8	22.0	21.9
Ortalama (YTL)	16706	20513	21257	23257

	Son %20			
	2006	2007	2008	2009
Yüzde	46.5	45.5	45.3	46.0
Ortalama (YTL)	35093	42781	43834	48979

Türkiye gibi gelir dağılımı dengesizliğinin bu kadar büyük olduğu bir ülkede maddi yetersizlik sorunu aşılmalıdır. Tablo 6'da ülkemizdeki en üst gelir grubundaki yüzde 20 nüfus ülke gelirinin yüzde 46'sını kullanmakta ve nüfusun yüzde 80'i ise kalan yüzde 54'ü paylaşmaktadır.

Toplumda sosyal eşitliği sağlayabilmek gerekçesiyle, çok iyi işleyen bir burs ve borçlandırma sisteminin olması gerektiği, devletin bu konuda yeterli olamayacağı, ulusal düzeyde borçlandırma sisteminin kurulmasında vergi indirimleri gibi teşvikler sağlanması halinde özel sektörün de istekli olacağı dillendirilmektedir.

Yeniden yapılandırma planları içinde devlet üniversitelerinin vakıflara devredilmesinin de düşünüldüğü, üniversitelerin "işletme hakkını" devrederek daha etkin bir biçimde yönetilmelerini sağlamanın mümkün olduğu görüşleri farklı kesimler tarafından değişik şekillerde ifade edilmektedir. Böylece bir devlet üniversitesinin, özel sektör katkılarıyla daha verimli kılınmasının yolunun açılacağı iddia edilmekteyse de aynı beklentilerle özelleştirilen birçok kamu kurumunun özel sektör elinde geldiği noktalar ortadadır.

Siyasi iktidarın yargı sistemi konusundaki rahatsızlıklarını çözümlenmiş olduğu da dikkate alınırca yükseköğretimin bütününe istediği şekilde yapılandırılacak bir yasal düzenleme hazırlığı içinde olduğunu tahmin etmek güç değildir. Yükseköğretimin yapılandırılması adına sistemin bütünüyle özel sektöre açılması ülkemiz için çok olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu görüşün özelleştirme veya küreselleşme gibi güncel deyimlerin yanında veya karşısında olmakla ilgisi yoktur. Üniversiteler bir ülkenin geleceğidir. Çünkü ülkenin entelektüel sermayesini barındıracak, koruyacak ve geliştirecek yuvadır bir üniversite. ◀

